

ŞAHANƏ MUSAYEVA
Bakı Mühəndislik Universiteti
Xırdalan şəhəri Həsən Əliyev küçəsi
sahanemusayeva@mail.ru

QURBAN SƏİDİN “QIZIL BUYNUZDAN OLAN QIZ” ƏSƏRİNDƏ KULTUROLOJİ TƏHLİL

Xülasə

Bu tədqiqatda əsas diqqət Qurban Səidin “Qızıl buynuzdan olan qız” əsərində kulturoloji fərqliliklərin araşdırılması, fərqli mədəniyyətlərdən olan insanların münasibətlərindəki çətinliklər, yeni mühitə və həyatlarına öyrəşmə prosesinə yönəlidir. Osmanlı imperiyası dağıldıqdan sonra məcburən öz evini tərk edib qərbdə yaşamağa gəlmiş Azadə adlı türk qızının yaşadığı hadisələrdən bəhs edir.

Tədqiqat əsərin iki əsas qəhrəmanının əvvəlki və yeni həyatlarının analizləri üzrə aparılır. Azadə və Əbdül Kərimin təmsalında Qərb və Şərq mədəniyyətləri arasındakı fərqlilik nəzərə çatdırılır. Məcbur yaşadıkları cəmiyyətə uyğunlaşma prosesində öz şəxsiyyətlərini və mənsubluqlarını qorumaq istəyi özünü büruzə vermişdir. Aid olduqları cəmiyyətin onların yeni həyatlarına olan təsiri açıq şəkildə göstərilmişdir. Tədqiqat işi Azadə və Əbdül Kərimin Şərq mədəniyyətinə mənsub insanlar olaraq Qərb dünyasında yaşayarkən təcrübə etdikləri aidlik krizisinə diqqət çəkir.

Həmçinin burada o göstərilir ki, xarakterlər nəhayət öz gerçək şəxsiyyətlərini tapmağa müvəffəq olurlar. Üzləşdikləri fərqliliklərin yaratdığı şok və ruhlarının yeni həyata uyğunlaşa bilməməsi onları yenidən bir araya gətirir. Hər iki xarakter Osmanlı dövlətinə mənsub nümayəndələr kimi onlara verilən vəzifəyə sadıq olub evlənirlər. Hər ikisinin qurmağa çalışdığı yeni həyatlarından imtina edərək bir-birləri ilə evlənib aid olduqları mədəniyyətə dönmələri mədəniyyətin, mənsubluğun, düşüncə və həyat tərzinin insanın həyatındakı rolunu göstərir.

Açar sözlər : mədəni dəyərlər, Şərq-Qərb əlaqəsi, din, şəxsiyyət, aidlik hissi.

1928-ci ildə ərəsəyə gəlmiş “Qızıl buynuzdan olan qız” əsəri Osmanlı imperiyası dağıldıqdan sonra məcburən öz evini tərk edib qərbdə yaşamağa gəlmiş Azadə adlı türk qızının yaşadığı hadisələrdən bəhs edir. Onun burada Avstriyalı həkim Hassa ilə yaşadığı sevgi münasibəti əsərdə önəmli yer tutsa da, əsas diqqət çəkilən məsələ əsas qəhrəmanın mənsub olduğu cəmiyyətin düşüncə tərzii ilə yeni bir mühitdə yaşamağa çalışmasıdır.

Hərəmxanada böyümüş bir türk qızı olan Azadə, Osmanlı dövlətinin süqutundan sonra Almanyaya gəldikdə mədəni və kultural fərqlilik qarşısında heyərlənir. Buradakı sərbəst geyim tərzii, insanların istədikləri yerə rahatlıqla getmələri, Türkiyədə edilməsi xoş qarşılanmayan hər şeyin normal dəyərləndirilməsi ona şok yaşatmışdı. O buradakı azad həyat tərzini sevsə də, öz ölkəsi və insanları üçün çox darıxırdı. Bu yalnızlıq hissəinin az da olsa öhdəsindən gəlmək və özünü aid olduğu cəmiyyətdə hiss etmək üçün universitetdə türk dili üzrə filologiya təhsili alırdı. Türk dilində təhsil alaraq xaricdə yaşasa da öz içində mədəniyyətini yaşatmaq istəyirdi.

Azadə öz mənəvi kultural dəyərlərini daima yaşatmaq və itiməmək üçün türklərlə və öz mədəniyyətinə yaxın olan insanlarla mümkün qədər çox vaxt keçirirdi. O və paşa atası evlərini

tərk edib Almanyaya gəlmək məcburiyyətində qalmış insanlardan ibarət bir kluba üzv idilər, orada insanlarla xatirələrini bölüşüb qütbət acısını unutmağa çalışırdılar. Buradakı insanlar eyni acı taleyi bölüşməklə yanaşı, həm də ortaq dini bölüşürdülər: İslam. Eyni dini inanc və düşüncə tərzini olan insanlarla vaxt keçirmək onlara özlərini evlərində hiss etdirirdi. Bu klubda otaqların bəzədilməsi, istifadə olunan əşyalar və insanların geyimləri əsl Şərq ənənələrinə uyğun idi. Bu klub onun yaxından bələd olduğu və təhlükəsiz hiss etdiyi bir dünya idi sanki.

Qərbdə yaşadığı müddət ərzində Azadə buradakı insanların düşüncə tərzinin onlardan necə uzaq olduğunu fərqləndirirdi. Qərb mədəniyyətindən olan Hassa hər fürsətdə Şərq düşüncəsini bəyənmədiyini dilə gətirib tənqid edirdi. O hətta gələcəkdə Şərqi bütün tanınmışlığını itirəvəyinə və sadəcə coğrafi bir yer olaraq qalacağına inanırdı. Azadə isə həyat yoldaşına əks olaraq Türkiyənin inkişafına güvənirdi və onların bir birinə baxışı Şərq və Qərb mədəniyyətinin savaşı kimi təcəssüm edirdi. Bir birinə zidd olan iki fərqli dünya bu iki xarakterin cümlələrində öz əksini tapır.

Hassa kibirli şəkildə dedi, “Yüz il ərzində, Şərq sadəcə coğrafi bir termin olacaq.” (2, s. 74)

“Onlar yeqin ki, türkdür,” o dedi, “və türklər ölkəni fəth etmişdir və burada asiyalı həyat tərzini məcbur etdirmişlər.” (p. 90)

Hasanın bu sözləri onun Şərq mədəniyyətinə olan alçaldıcı münasibətini büruzə verir.

“Yazıq Hassa” o dedi və başını yellədi. “Türklər şöhrətlərindən daha yaxşıdır. Biz heç vaxt bu ölkəni işğal etməmişik. Ölkə bizi çağırır..... Və biz ölkəyə sivilizasiya gətirmək üçün əlimizdən gələni etmişik. Lakin ölkə mədəni olmaqdan imtina etmişdir.” (2, s. 90)

Azadənin yuxarıdakı sözləri isə onun öz mədəniyyətinə necə bağlı olduğunu və Hassanın fikirlərinin ona təsiri olmadığını göstəricisidir.

Azadə iştirak etdiyi hər yığıncaqda, həyatının hər sahəsində və insanlarla olan münasibətində mənəvi ayrılığı və düşüncə, mədəniyyət fərqlərini qəlbinin dərinliklərində hissedirdi. Cəmiyyət içərisində bu fərqliliklərə öyrəşdiyini göstərməyə çalışmadan, öz mədəniyyətinin təklif etdiyi qaydalara uyğun davranmaqdan çəkinmirdi. Hassa onun mədəniyyəti və düşüncə tərzinə iztehzə ilə yanaşsa da, Azadə heç vaxt şərqli şəxsiyyətini kənara qoymurdu. Bu hal özünü Azadənin iştirak etdiyi məclisdə Vyanada açıq büruzə vermişdir. Ona bir qədər şərab təklif edildiyində, o bunun öz dinində günah olduğunu və qadağan olduğunu söyləyərək içməkdən imtina etmişdir. O ətrafındakı insanların donuz əti yediyini bildiyi üçün onlara ikrah hissi ilə baxırdı.

“Siz nə üçün içməyirsiniz?” kimsə stolun qarşı tərəfindən soruşdu, o başını yellədi və gülümsədi. Onlar çox yaxşı insanlar idi amma içə bilomirdilər. O bir uddum su içdi və zərifcə dedi: “Mən şərab içmirəm. Mənim dinim bunu qadağan edir. Lakin belə gözəl suyunuz var. Avropada ən yaxşı.” (2, s. 116)

“O donuz ətidir?” soruşdu, insanlar təsdiqlədilər və yedilər. O ağzını açdı və qorxu içində dərin bir nəfəs aldı. Bu onun qorxdığı və gözlədiyi bir an idi. Avropada donuz əti yeyirlər. O isə heç vaxt canlı donuz görməmişdi və bu ətin nə dad verəcəyi haqda heç bir fikri yox idi.” (2, s. 116)

Əsərdə keçən yuxarıdakı cümlələr Azadənin iştirak etdiyi məclisdə öz mənsub olduğu cəmiyyətlə yaşadığı cəmiyyət arasında olan yemək mədəniyyəti fərqlərini göz önünə gətirir.

Yalnızca yemək və geyim fərqliliyi deyil, həmçinin ailə daxilində olan məsələlər, həyat yoldaşlarının bir birinə qarşı olan münasibətləri, övladların valideynləri ilə olan davranış və əlaqələri, evliliklə bağlı düşüncə tərzini kimi məsələlərdəki böyük fərqlilik də məclisdə Azadənin digər insanlarla olan söhbətində ortaya çıxır.

“Çox uşağınız var mı?” Azadə soruşdu, əcnəbi qadına xoş görünmək üçün. Sarışın qadın anlamsız bir şəkildə ona baxdı. “Uşaqlar? Mənim heç uşağım yoxdur. Azadə gülümsədi və “o zaman siz yeni evlisiz?” Qadın güldü və çox xoşbəxt görünürdü. “Hamısını saysaq on ildir, amma üç fərqli adamla. Mən iki dəfə boşanmışam.”..... O fincanındakı suyu içdi və qadına təəssüf hissi ilə baxdı. Yazıq qadın! Heç övladı olmayıb. (2, s. 117)

Əcnəbi qadınla Azadə arasında olan bu söhbət Şərq və Qərb mədəniyyətinə mənsub insanların ailə həyatı qurmaq və evlilik konseptlərinə nə dərəcədə fərqli və uzaq münasibətdə olduqlarının göstəricisidir. Məclisdə qadınlarının ərlərinin yanında rahat davranışları, içki qəbul etmələri və digər insanlarla çəkinmədən ünsiyyət qurmaları da Azadəni təəccübləndirən faktlardan idi. Orada tanış olduğu cavan bir qızın ailəsindən kənar yaşama məsələsi Azadənin mənsub olduğu mədəniyyətə zidd olan vəziyyətlərdən idi.

Fərd kimi Azadənin çoxsaylı kimliyi var idi. O qadın idi, müsəlman idi və Hassa ilə evləndikdən sonra həyat yoldaşı oldu. Onun böyüdüüyü mədəniyyətə uyğun olaraq Azadə düşünürdü ki, o həyat yoldaşı kimi Hassaya həmişə sadıq olmalı və qulluğunda durmalıdır. Lakin onun bu vəzifəsi onun Osmanlı dövlətinin bir nümayəndəsi kimi verilən vədə ziddiyyət təşkil edirdi. Dövlət dağılsa da, o düşünürdü ki, prens Əbdül Kərimə onunla evlənəcəyi haqda verilən söz yerinə yetirilməlidir.

Azadə prens Əbdül Kərim tərəfindən yeməyə dəvət olunur. O Əbdül Kərimin kim olduğunu bilməsə də, onun türk olduğunu öyrənəndən sonra onu bəyənmişdi. Onun prensin türk olduğunu biləndə keçirdiyi sevinc hissi, Almanyada Hassa ilə yaşasa belə öz yurduna olan özləmini aşkara çıxarırdı.

Əbdül Kərim də Azadə və atası kimi Osmanlı dövlətinin süqutundan sonra öz mədəniyyətindən uzaqlaşmalı olan bir insan idi. O öz prens kimliyini geridə qoyub yeni bir həyata başlamaq istəyirdi. O bunun üçün hətta adını dəyişib qərbə uyğun bir ad seçmişdi: Con Roland. Bu onun üçün şərqlilikdən qərbliliyə olan bir keçid istəyi idi. Onun türk kimliyini geridə qoymaq istəyi digər insanların da bunu qəbul etdiyi mənasını vermirdi. Bütün əhatəsindəki insanlar onu türk kimliyi ilə dəyərləndirirdilər. Onun Amerikada ssenari yazarı kimi həyatı müvəffəqiyyətli olsa da, qarışıq hissləri onun tam xoşbəxtliyinə mane olurdu. Türkiyədən uzaqlaşsa da, Amerikanı heş vaxt evi kimi görə bilmir və mənsub olduğu mədəniyyət yadına düşəndə kədər və özləm hiss edirdi. O statusu ilə əlaqədar insanlar tərəfindən hörmət edilən bir insan idi. Gerçək kimliyini Azadəyə açıqladıqdan sonra o, yoldaşına sadıq qalmaq yoxsa öz mədəniyyətindən gələn prensin göstərişinə əməl etmək arasında tərəddüd yaşadı. İlk öncə aid olduğu mədəniyyətdən uzaq qalmaq istəyi ilə Əbdül Kərim Azadəyə məktub yazaraq onun da əvvəlki həyatını unutmamışını və həyatına olduğu kimi davam etməsini söyləmişdir. Lakin Azadənin atası ilə olan söhbətindən sonra etdiyindən pəşman olub, daxilən məxsus olduğu cəmiyyətə, düşüncəyə sadıq qalmasının zəruri olduğunu anlamışdır. O itirilmiş mənsubiyyətini, aid olduğu dəyərləri və xoşbəxtliyi Azadə ilə geri qazanacağını dərk edib onunla görüşməyə getmişdir. (1, s. 5)

Azadə isə türk olaraq yaşadığı hislər və sadıq həyat yoldaşı olaraq qalma seçimi qarşısında, ürəyində daima daşıdığı aidlik coşğusu ilə öz kimliyinin arxası ilə gedib, mənsubiyyətini seçmişdir. O artıq onu anlamayan insanların əhatəsində yaşaya bilmirdi. Hassa ilə qarşılıqlı anlaşılmazlıqlar və uyğunsuzluq onu mənəvi olaraq çox yorurdu. Onun Hassaya qarşı olan sevgi və hörməti iki fərqli mədəniyyət nəticəsində yaranan problemlərə və yaşadığı iztirabın öhdəsindən gələ bilmirdi. Nəhayət, Azadə Hassadan və heç vaxt aidlik hiss edə bilməyəcəyi yerdən uzaqlaşaraq Əbdül Kərimlə evlənilib mənsub olduğu Osmanlı dövlətinin tələb etdiyi vəzifələri yerinə yetirməyə, öz gerçək şəxsiyyətinə, düşüncə və dəyərlərinə geri döndü.

Mədəniyyətlərindən və yurdlarından uzaq düşən Azadə və Əbdül Kərim yeni cəmiyyətdə özlərinə yeni həyat qurmağa çalışsalar da, Şərq ruhundan uzaqlaşa bilməməkləri onların qarşısına böyük bir sədd çəkmişdir. Azadə yeni həyat qurmaq üçün Avstriyaya gedərək Hassa ilə evlənmiş, Əbdül Kərim isə prens kimliyindən uzaqlaşaraq Amerikaya köçmüşdür. Lakin onlar türk kimliyindən və ruhundan tam olaraq uzaqlaşa bilmədikləri üçün tam olaraq rahat yaşaya bilməmiş və xoşbəxt olmamışlar. Üzləşdikləri fərqliliklərin yaratdığı şok və ruhlarının yeni həyata uyğunlaşa bilməməsi onları yenidən bir araya gətirmişdir. Hər ikisinin qurmağa çalışdığı yeni həyatlarından imtina edərək bir biriləri ilə evlənilib aid olduqları mədəniyyətə

dönmələri mədəniyyətin, mənsubluğun, düşüncə və həyat tərzinin insanın həyatındakı rolunu göstərir.

Ədəbiyyat

1. Kurban Said, "The Girl from the Golden Horn"(translated from the German by Jenia Graman), New York- 2001
2. Paramita Ayuningtias, "The Relation Between Home and Identity in the Girl from the Golden Horn by Kurban Said", Palmerah- 2012
3. <https://www.lehigh.edu/~amsp/2005/02/strange-case-of-kurban-said.html>

SH.Musayeva

Cultural analysis in the work "the girl from the golden horn" by kurban said Summary

In this research, the main focus is investigating cultural differences, difficulties on the relationship among people belonging to various cultures, the process of adaptation to the new society and life. It tells the story of turkish girl Asiadeh who has left his country and come to the West for living after the decline of Ottoman Empire.

The research is conducted by analysing two main characters' previous and new life. The difference between East and West cultures is mentioned here by introducing the characters Asiadeh and Abdul Kerim. In the process of adaptation to the society they are obliged to live in, the desire to save their own identity and sense of belonging has shown itself clearly. The influence of the society they come from to their new life has been demonstrated overtly.

The research work draws attention to the identity problem that Asiadeh and Abdul Kerim as Easterners experienced while living in the West part. As well as, this fact is shown that characters are able to find their true identity. Both characters decide to be faithful to the duty that was given them as the representatives of Ottoman Empire. refusing their past life that they have been trying to make and returning to the life they belong prove the role of culture and life style over people's life.

Key words: cultural values, East-West relation, religion, identity, sense of belonging.

Ш.Мусфева

Культурологический анализ романа Гурбана Саида " Девушка из Золотого Рога" Резюме

В этом исследовании основное внимание уделяется исследованию культурных различий, трудности в отношениях между людьми, принадлежащими к различным культурам, процесс адаптации к новому обществу и жизни.

Исследование проводится путем анализа предыдущей и новой жизни двух главных героев. Различие между культурами Востока и Запада упоминается здесь, в представлении персонажей Азаде и Абдул Керим. В процессе адаптации к обществу они

обязаны жить, сохранить свою идентичность и определить чувство принадлежности к определенной культуре. Влияние общества, из которого они приходят, на их новую жизнь, было открыто продемонстрировано.

Исследовательская работа привлекает внимание к проблеме идентичности, с которой Азаде и Абдул Керим, как жители Востока, столкнулись, живя на западе. Кроме того, этот факт показывает, что персонажи могут найти свою истинную личность. Оба персонажа решают быть верными долгу, который был дан им как представителям Османской империи.

Ключевые слова : культурные ценности, Отношения Восток-Запад, религия, идентичность, чувство принадлежности.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 20.06.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Şəfəq Dadaşova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.